

Etnografsko delo v Sloveniji leta 1970

1. Belokranjski muzej v Metliki (Trg svobode 4) nam piše, da mu je etnografska zbirka narastla za 135 predmetov; 99 od teh je za muzej pridobila skupina treh študentov-etnologov, ki so pod vodstvom Janeza Bogataja v dneh od 6.-11.okt.1970 obšli 12 vasi v severnem delu Bele krajine (od Jugorja do Vrtače pri Semiču). Akcija je bila potrebna, ker zasebni zbiralci in prekupčevalci vse pogosteje obiskujejo tudi belokranjske vasi in odnašajo etnografsko zanimive predmete.

V oktobru je dal muzej obnoviti slamnato streho na hiši Bare Juričine v Metliki. Etnografsko zelo zanimiva hiša je že nekaj let last muzeja.

2. Čebelarški muzej v Radovljici poroča, da nima strokovnih sodelavcev; ravnatelj, ki je umetnostni zgodovinar in nameščen le za polovični delovni čas, pa mora z dvema uslužbencema skrbeti še za Kovaški muzej v Kropi in za Spominski muzej talcev v Begunjah. Zato v minulemu letu niso mogli narediti ničesar etnografskega, v načrtu pa imajo ureditev panjskih končnic ter dopolnitev celotne čebelarške zbirke.

3. Dolenjski muzej v Novem mestu (Muzejska 7) ni poslal poročila. Zvedeli pa smo, da je še vedno brez etnografa kakor lani, zato tudi etnografski oddelek počiva.

4. Gorenjski muzej v Kranju (Tavčarjeva 43) je pri njegovem delu vodilo spoznanje, da dragoceni spomeniki ljudske kulture izginjajo z naraščajočo naglico in da je zato nujno predvsem zbirati. Ker je bilo na voljo tudi nekaj več denarja, so uspehi prav zadovoljivi. V širši okolici Kranja je bilo pridobljenih nad 200 predmetov z vseh območij ljudske kulture. Zbirka poslikanega pohištva, ki jo muzej načrtno dopolnjuje, se je povečala za 22 predmetov, tako da obeta postati ena najbogatejših in v razvojnem pogledu ena najbolj zanimivih.

Muzej je začel raziskovati dolino Besnice pri Kranju, ker je v načrtu obsežna, vsestranska razstava o ljudski kulturi tega kota. Nekaj najpomembnejših spomenikov so muzejski sodelavci že izmerili in tehnično dokumentirali.

Fototeka se je povečala za 350 črno-belih in barvnih posnetkov.

V septembru je muzej gostoval v Kamniku z razstavo "Domača obrt na Gorenjskem".

5. Goriški muzej v Novi Gorici (grad Kromberk 97) upravlja še rojstno hišo S.Gregorčiča na Vrsnem ter etnografski zbirki v Trenti in Tolminu. Ker muzej še vedno nima etnografa (gl. lansko poročilo), ni mogel kaj več kot zbirati predmete. Za zbirko na gradu Kromberk jih je pridobil 63, tolminska zbirka se je povečala za 370 predmetov, trentarska pa za 85. Denar za nakup sta dala republiški sklad za pospeševanje kulturnih dejavnosti in občinska skupščina v Tolminu. O delu tolminskega oddelka nam je M.Rutar poslala članek, ki ga objavljamo posebej.

6. Loški muzej v Škofji Loki (Grajska pot) toži, da ima premalo sodelavcev, pa mora zato v skladu z zastavljenimi nalogami dajati prednost zdaj tej zdaj oni stroki, da pridejo sčasoma vse na svoj račun. V letu 1970 sta bili na vrsti umetnostno-zgodovinska in numizmatična zbirka, pripravljati pa so začeli tudi preureditev oddelka NOB, ki naj bi bil dokončno nanovo urejen v letu 1971.

Za etnografski oddelek je muzej odkupil nekaj opreme (skrinje, zibelko, kolovrat) in lončene posode. Pomembno pridobitev pomeni odkup lesenih rezljanih stopnic, delo že umrlega Primoža Žontarja od Sv.Duha. Bil je znan izdelovalec modelov za mali kruhek. Ker je muzej njegove modele odkupil od rajnikovih sorodnikov že leta 1968, so stopnice lepo dopolnilo gradiva za študij o Žontarjevem delu.

Zaradi finančnih težav se mora muzej včasih odreči izpolnitvi kakšne naloge, zlasti pa mu je otežkočeno odkupovanje predmetov. Lastniki postavljajo zelo visoke cene, češ da komisijska trgovina ali posamezni prekupčevalci ponujajo znatno več kot muzej, ki se znajde zato velikokrat v neprijetnem, kar ponižujočem položaju.

Muzej je nadaljeval z inventarizacijo, s prepiranjem predmetov in z urejanjem kartoteke. Iz literature in terenskih zapisov so si sodelavci izpisovali podatke o materialni, socialni in duhovni kulturi loškega območja.

Škoparjeva hiša - loški muzej na prostem - je dobila tudi nekaj novih predmetov.

Muzejsko vodstvo želi v tekočem letu nadaljevati s preurejanjem zbirk in ima zlasti za etnografsko v načrtu precejšnje spremembe. Nujno potrebne bi bile vitrine. Vendar je vse to odvisno od občinske dotacije ali prispevka kulturne skupnosti, kajti ob prazni mošnji vsa prizadevnost bore malo zaleže.

7. Mestni muzej v Idriji o svojem etnografskem oddelku ni poslal poročila.

8. Muzej v Kamniku (Zaprice 12) poroča, da je z dokončno prenovitvijo gradu Zaprice pridobil nove, moderno urejene razstavne prostore, ki bodo bistveno pripomogli k uresničevanju delovnih načrtov. To je dokazala že prva razstava v novih prostorih, "Domača obrt na Gorenjskem", ki jo je kot gost postavil Gorenjski muzej iz Kranja. Razstava je pritegnila veliko število obiskovalcev. Odslej bo mogel muzej tudi sam prirejati razstave, saj ima v depojih dovolj gradiva.

Zbiranje etnografskih predmetov in topografija območja pomenita stalno delo sodelavke za etnografijo. Posebej pa se je lotila zbiranja ljudskega izročila o Turkih po vsem Gorenjskem. Del podatkov je bil vključen v razstavo "Protiturški tabori", sicer pa bo gradivo objavljeno v Kamniškem zborniku.

9. Notranjski muzej v Postojni je še vedno zaprt.

10. Pokrajinski muzej v Celju (Muzejski trg 1) si je v minulem letu pridobil le 3 etnografske predmete. Pomembno delo je opravil z načrtno ureditvijo deponiranih predmetov in s fotografiranjem spomenikov ljudske umetnosti, kar je nujno zaradi dokumentacije. Sodeloval je (z gradivom) na razstavi čebelarkega društva v Gornjem gradu.

Muzej je še vedno brez etnografa, čeprav je bilo mesto razpisano.

11. Pokrajinski muzej v Kopru (Kidričeva 19) nam piše, da je delo v etnografskem oddelku zastalo zaradi bolezni kustodinje. Po njeni smrti je muzej ostal brez etnologa, ker se na razpis v septembru ni nihče javil.

12. Pokrajinski muzej v Mariboru (Grajska 2) je nadaljeval z inventariziranjem predmetov; upa, da bo v tekočem letu končano. Etnografsko zbirko

postopno preurejajo. Ker so morali lani, ko so nanovo postavili zbirko tekstila, zmanjšati število razstavljenih predmetov keramike, se bodo letos posvetili prav povečanju te zbirke, za katero so pridobili nekaj novih predmetov. Nekaj kolovratov in tekstila je dobil muzej v dar, odkupil pa je popolno ljudsko žensko nošo iz Lovrenca na Pohorju. Noša ni stara, pač pa veren posnetek, narejen leta 1930 po izvirniku, ki se je izgubil med drugo svetovno vojno. Prvotna je samo avba, sklepanec in svilen ruta.

Noša iz Lovrenca na Pohorju

13. Pokrajinski muzej za Pomurje v Murski Soboti (Trubarjev drevored) toži, da zaradi pomanjkanja denarja v minulem letu ni mogel načrtno odkupovati predmetov. Predvidena vsota je zadoščala komaj za najnujnejše, cene starinam pa so iz dneva v dan višje. Razen nekaj manjših predmetov je zbirka pridobila leseno plastiko iz znamenja, leseno podobarsko delo iz 19. stoletja.

Etnografski odderek si je ogledalo čez 5000 obiskovalcev.

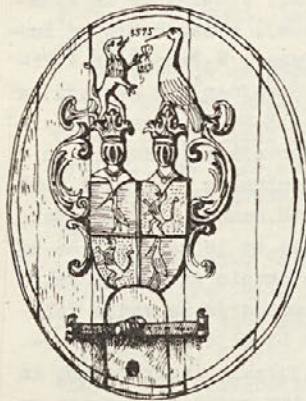
Muzejski sodelavci so zbirali podatke za etnografske študije "Rečni in potočni mlini v Pomurju", "Vpliv kajkavske pesmi na prekmursko ljudsko pesem" in "Pletarstvo kot domača dejavnost v Prekmurju." V vaseh Cankova in Bođonci so zbirali podatke za odgovore na 2. vprašalnico etnološkega atlasa Jugoslavije.

Glede na izobraževalno vlogo muzejev si ravnateljstvo prizadeva ustvarjati stalne in tesnejše stike s šolami. Po nekaterih pomurskih šolah so bili ustanovljeni narodopisni krožki. Njih člani so lani zbirali po domači vasi narodopisno gradivo in se zanimali za ljudsko izročilo ter svoje znanje uporabili za poživitev šolskih proslav in drugih prireditev. Šolarji so v krožkih izdelovali tudi zmanjšane posnetke narodopisnih predmetov, ki so bili namenjeni za razstavo "Domača obrt". Priredili so jo v času pionirskega folklornega festivala od 13.-14. junija 1970 v Murski Soboti. Manjšo samostojno etnografsko razstavo sta priredili šoli na Tišini in v Apačah. Narodopisni krožki delujejo po šolah v krajih: Apače, Beltinci, Bogojina, Cankova, Cezanjevci, Genterovci, Grad, Kapela, Lendava, Ljutomer, Mačkovec, Murska Sobota, Razkrižje, Rogaševci, Stročja vas in Tišina. V okviru festivala, ki je bil pod vodstvom muzeja, so priredili v Murski Soboti 14. in 15. junija "Večer prekmurskih običajev."

Zadnja leta je v Pomurju vedno več zbirateljev etnografskih predmetov. Nekateri se izdajajo za sodelavce soboškega ali kakšnega drugega slovenskega muzeja, drugi celo za sodelavce graškega. V resnici so to zasebni ljubitelji, ki nakupujejo zase, ali pa prekupevalci, ki prodajajo tudi v inozemstvo. Muzej opozarja, naj domačini od vsakega, ki se izdaja za muzealca, zahtevajo izkaznico ali uradno pooblastilo muzeja. Vedno več je tudi poklicnih trgovcev iz Avstrije in Italije, ki odkupujejo med starino tudi etnografske predmete in plačujejo z devizami. Postaje ljudske milice iz Beltincev, Rogaševca in Murske Sobote so v zadnjem času že večkrat izročile muzeju zaplenjene etnografske predmete, ki so jih ti trgovci nakupili in hoteli prepeljati v inozemstvo. Narašča tudi kraja izdelkov ljudske likovne kulture: iz znamenj, kapelic in slabo zavarovanih podružničnih cerkva izginjajo kipci, tatov pa iz različnih vzrokov najpogostejše ni mogoče odkriti.

14. Pokrajinski muzej v Ptuj (Muzejski trg 1) piše, da je že leto dni brez etnologa in zato nima kaj poročati.

15. Posavski muzej v Brežicah je lani s priložnostnimi odkupi pridobil nekaj etnografskih predmetov iz okolice Sromelj, Kozjega in Pečic. Najdragocenejša pridobitev iz Sromelj je čelna stran velike soda (36 hl) iz leta 1784 z vrezanim grbom neznanega plemiškega rodu. Okraski ob njem spadajo stilno v obdobje poznega baroka.

Čelo soda iz zidanice (hrama) Dominika Rožmana v Sromljah. Prejšnji lastnik je bil dr. Peček, nato njegov brat Anton Peček. Pred njima je bil vinograd last družine Rožman iz Artič. Na "riglu" je vrezano: Anno 1784. (Po fotografiji risal J. Bogataj)

V Mrzlavi vasi je muzej dobil od vaškega godca besedilo dveh koledniških pesmi, trikraljenske in jurjevske. Prvo so pred leti še peli, druga pa je že dalj časa iz rabe.

Za kraje občin Krško in Brežice je republiški zavod za spomeniško varstvo lani izdelal topografijo etnografskih spomenikov. Delo je opravil dr. I. Sedej. Kopijo opisa hrani tudi Posavski muzej, ki je del spomeniških objektov sam posnel za svojo fototeko.

16. Narodopisni muzej v Ribnici na Dolenjskem ni poslal poročila.

17. Kovaški muzej v Kropi so lani pripravljali za preureditev, kot so nam sporočili iz uprave muzejev radovljiške občine.

18. Slovenski etnografski muzej v Ljubljani (Prešernova 20) je v minulem letu razvil tako živahno in vsestransko dejavnost, da je v kratkem poročilu mogoče zajeti le najpomembnejše okvirne akcije. Na prvem mestu naj navedemo številna raziskovanja, ki so jih opravili muzejski sodelavci ekipno ali posamez. Raziskovali so (bodisi nanovo ali kot nadaljevanje dela iz prejšnjih let): življenje rudarjev v Idriji, hmeljarstvo in splavarstvo v Savinjski dolini, pletarstvo v Sloveniji, alpsko hišo in njeno notranjo opremo, ljudska pokrivala, ljudsko umetnost na Dolenjskem, stare ljubljanske gostilne in vprašanje kiča. Evidentirali so tudi kmetije v Ljubljani. Kajpak je treba omeniti raziskovanje izvenevropskih kultur.

Izsledki raziskav so bili osnova za razstave v minulem letu, deloma pa že za bodoče. V muzejskih razstavnih dvorinah v Ljubljani je bila v letu 1970 postavljena razstava klekljanih čipk, pripravljena s sodelovanjem Mestnega muzeja v Idriji. Razstava je bila potem prenešana kot stalna razstava v Idrijo. Druga večja razstava v teh prostorih je bila "Kmečka hiša na slovenskem alpskem ozemlju", za njo pa razstava "Vietnam", ki jo je muzej pripravil s sodelovanjem "Republiškega koordinacijskega odbora za pomoč žrtvam imperialistične agresije" pri RK SZDL Slovenije. V "Arkadah", razstavnih prostorih Narodnega muzeja, je bila postavljena razstava norveške ljudske umetnosti.

Zunaj Ljubljane je imel muzej naslednje razstave: Slovensko ljudsko slikarstvo (Piran), Kraška plastika in Veznine iz tržaške okolice (Veliki Repen pri Trstu), Južnoslovanske ljudske noše (Koper) in Slovenske čipke (Opčine pri Trstu).

Tudi razstavna dejavnost v muzeju za izvenevropske kulture v Goričanih je bila zelo pestra. Nanovo sta bili postavljeni kitajska in indonezijska zbirka kot stalni razstavi, poleg tega pa sta bili še dve občasni razstavi: Sari, indijsko narodno oblačilo in Akamba-Makonde, umetnost vzhodne Afrike. Razne prireditve, kot so koncerti, predavanja, predvajanje filmov in razni prikazi so zlasti ob nedeljah pritegnili veliko število obiskovalcev.

Tudi druge muzejske postojanke kot so Muljava, Prapreče in Podsmreka pri Višnji gori so bile zadovoljivo obiskane.

Muzej je poskrbel za primerno propagando (vodniki po razstavah, plakati, časopisje, radio in TV) in s tem dosegel, da si je vse razstave muzeja ogledalo nad 100.000 obiskovalcev.

Svoje zbirke je muzej povečal za okoli 400 predmetov, od teh 280 slovenskih in 120 izven-evropskih. Med pomembne nove pridobitve lahko štejemo 50 okenskih mrež, zbirko pletarskih izdelkov, več predmetov za prikaz notranje hišne opreme v alpski hiši, zbirko orodja stare mizar-ske obrti in več posameznih predmetov s področ-ja ljudske umetnosti, noše idr. Pomembna je ob-sežna zbirka vzhodno afriške umetnosti, nakita, uporabnih predmetov, mask in glasbil nekaterih plemen, ki živijo v Keniji.

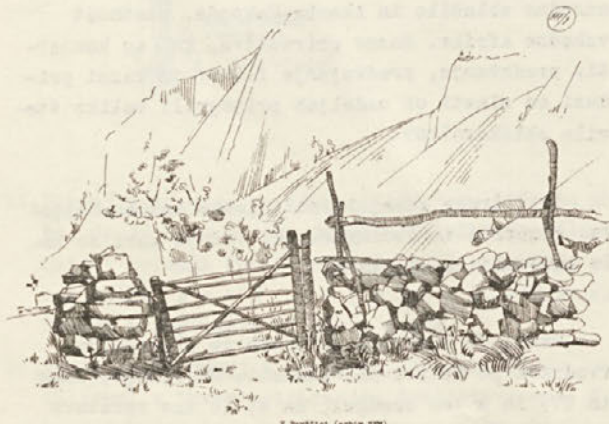
Veliko skrb je muzej posvetil depojem, toda kljub prizadevanju, da bi rešili ta najbolj pe-reči problem, je ostalo spet le pri načrtih in željah. Muzej nenehno išče nove prostore (tudi zunaj Ljubljane), kamor bi lahko spravil svoje zbirke predmetov s področja tekstila, obrti, go-spodarstva in notranje hišne opreme. Težava je v tem, da bi muzej potreboval velikanske vsote de-narja, zlasti če bi hotel urediti depoje v kakšni starejši stavbi, npr. v starem uršulinskem samostanu v Škofji Loki, za katerega se muzej pogaja, kot tudi v gradu Lisičje, ki je muzeju že dodeljen v oskrbo. Številne prošnje za potreb-na namenska sredstva so doslej ostale nerešene, s tem pa je seveda ostalo nerešeno tudi vpraša-nje muzejskih depojev. Z lastnimi napor, se pma-vi z delom samih muzejskih sodelavcev je bila v minulem letu urejena nova preparatorske delavni-ca za pripravljajanje, restavriranje in konse-rviranje predmetov

ranje razstavnih predmetov, tehnični oddelek mu-zeja pa je prepariral tudi večino nabavljenih predmetov.

Arhivski oddelek je pridobil številne pomemb-ne zbirke foto- in dia-posnetkov, narejenih ob vseh terenskih raziskovanjih, študijskih potova-njih in drugih priložnostih. Terenske zapiske so kustosi sproti pretipkali na posebne karto-tečne liste.

Knjižnica je pridobila okoli 400 zvezkov, v zamenjavo pa je poslala 1336 razstavnih katalo-gov.

Končno je treba omeniti še najrazličnejše sodelovanje s sorodnimi ustanovami, predvsem z lokalnimi muzeji in s strokovnimi društvi. V več muzejih ima SEM urejeno stalno mentorsko službo, sicer pa daje nasvete in strokovno pomoč vsem, ki se nanj obračajo, in teh ni malo.

19. Glasbeno narodopisni institut v Ljubljani (Wol-fova 8) je v minulem letu imel razen rednih 4 strokovnih sodelavcev še 2 občasna pomožna za katalogiziranje pesemskih besedil nekaterih sta-rejših rokopisnih zbirk, za urejanje metrično-ritmičnega kataloga, izpisovanje pesemskih bese-dil iz starejših periodik in za pomoč pri tran-skripciji besedil z magnetofonskih trakov. Zbi-ralno delo v Halozah je kot zunanji sodelavec nadaljevala N.Vavpotič, ki je nabrala 296 zvoč-nih posnetkov.

Institutovi sodelavci so v minulem letu posne-li na magnetofon 1319 primerov ljudskih pesmi in plesov ter veliko število podatkov o ljudski glasbi in o vsem, kar je z njo v zvezi. Zelo bo-gata bera je bila zlasti v Porabju, kjer so bili dvakrat po teden dni. Raziskovali so tudi neka-tere vasi v Slovenski Istri in na Dolenjskem ter opravili manjša priložnostna snemanja drugod. In-stitut je dal kopirati oz. prepisati več obsež-nih rokopisnih pesmaric pevcev iz Porabja in s Paškega Kozjaka s skupno okrog 200 besedili.

Notranje delo je potekalo kot prejšnja leta: transkripcije zvočnih posnetkov, sestavljanje kinetogramov, urejanje katalogov in pripravlja-nje gradiva za celotno izdajo slovenskih ljud-skih pesmi. Začelo se je tudi preurejanje in do-polnjevanje foto-arhiva.

Institutovi sodelavci so se udeležili tudi nekaterih kongresov, posvetovanj in seminarjev: v maju so bili na 6.srečanju "Alpes Orientales" v Thusisu v Švici (Z.Kumer, J.Strajnar in M.Ra-movš, prva dva z referatom), v septembru na kon-gresu SUFJ v Poreču (Z.Kumer, M.Ramovš in V.Vo-dušek z referatom ter J.Strajnar), v avgustu na posvetovanju Komisije S.I.E.F. za katalogizaci-jo balad v Utsteinu na Norveškem (Z.Kumer) in v oktobru na avstrijskem seminarju o koroški ljud-ski glasbi v Millstattu (M.Ramovš in V.Vodušek, oba z referatom). M.Ramovš se je udeležil še te-čaja za vodje folklornih skupin na Badiji pri Korčuli in predaval na seminarju za vodje folk-lornih skupin spomladi v Ljubljani. Na tem se-minarju je predavala o ljudskih instrumentih in godcih tudi Z.Kumer, ki ima redna predavanja tu-di na muzikološkem oddelku filozofske fakultete (iz predmeta Uvod v glasbeno narodopisje). J.Straj-nar se je udeležil kot član žirije tekmovanja harmonikarjev v oktobru na Pokljuki. V.Vodušek je predaval tudi na tečaju za tuje slaviste v Ljubljani.

Razen tega so institutovi sodelavci pripra-vili 4 radijske oddaje v okviru cikla "Sloven-ska zemlja v pesmi in besedi" (Z.Kumer 3, V.Vo-dušek 1) in 3 oddaje za šolski program (Z.Ku-mer).

Institut nudi stalno strokovno pomoč akadem-ski folklorni skupini "France Marolt", s tem

da je M. Ramovš strokovni vodja skupine, v institutovih pomožnih prostorih pa je garderoba za njene noše.

20. Inštitut za slovensko narodopisje pri SAZU

(Ljubljana, Novi trg 3) deluje v dveh sekcijah.

V sekciji za ljudsko slovstvo je M. Matičetov nadaljeval z zbiranjem ljudskega pripovednega izročila med Rezijani in porabskimi Slovenci. Sodeloval je tudi v uredniškem odboru za izdajo slovenskih ljudskih pesmi. V maju se je udeležil 6. sestanka "Alpes Orientales" v Thusisu v Švici, v septembru pa kongresa SUFJ v Poreču, kjer je imel tudi referat.

Sekcija za ljudske šege in igre je zbirala gradivo o ženitovanjskih šegah. Do konca leta se je nabralo 74 izpolnjenih vprašalnic, nekatere okoliše pa je bilo treba obiskati še osebno (npr. dele celjske in šmarske občine, Krško polje, Soško in Kanalsko dolino ter Slov. Istro).

V zvezi z zbiranjem gradiva o maskah na Slovenskem so sodelavci sekcije kritično ocenili sedanje cerkljanske "laufarje", si ogledali pustne šege v Halozah in pripravili filmanje dobropoljskih maskar. Film je na inštitutovo prošnjo posnel prof. Uroš Krek, strokovno pripravila pa asistentka H. Ložar-Podlogar.

Ogled flosarskega balana na Ljubnem ob Savinji je bil le informativen. Izkazalo se je, da vsebuje prireditev zelo malo folklornih značilnosti.

Fototeka se je povečala za več serij fotografij in diapozitivov, z urejanjem pa ni bilo mogoče nadaljevati, ker sekcija nima dovolj sodelavcev.

N. Kuret je dokončal izpisovanje podatkov iz t. im. "Güthove serije" v graškem etnografskem muzeju in študiral gradivo v graškem deželnem arhivu. Prav tako se je nadaljevalo ekscerpiranje terenskih zvezkov ekip Slovenskega etnografskega muzeja.

Na 6. sestanku "Alpes Orientales" v Thusisu v Švici sta predavala N. Kuret in H. Ložar, ki sta se udeležila tudi kongresa SUFJ v Poreču (enako z referatom. H. Ložar je zastopala inštitut na konferenci slovanskih narodopiscev na Oravi (na Slovaškem) z referatom o lažni nevesti pri Južnih Slovanih).

Inštitut redno sodeluje pri bibliografski reviji "Demos".

21. Oddelek za etnologijo na filozofski fakulteti v Ljubljani (Aškerčeva 12) je po več letih šele v decembru dobil novega sodelavca, asistentko za narodno etnologijo. Nerešeno pa ostaja še vedno vprašanje prostorov in denarja.

Jeseni se je na oddelek vpisalo 53 študentov, 28 pod A in 22 pod B. Polovica jih je v 1. letniku. Diplomirali so 3 absolventi.

Poleg rednih predavanj je oddelek priredil v juliju za študente A skupine štirinajstredno

terensko prakso v Šentjerneju in okolici, študentje B skupine pa so bili v Črni na Koroškem. Zapisovanje podatkov so dopolnjevali s fotografiranjem, posneli so več filmov in diapozitivov. Strokovni ekskurziji sta bili dve: aprila v Slovensko Istro, oktobra na Dolenjsko. Dva študenta sta se udeležila mednarodnega etnološkega seminarja na Slovaškem (poročilo gl. v prejšnjem letniku Glasniku).

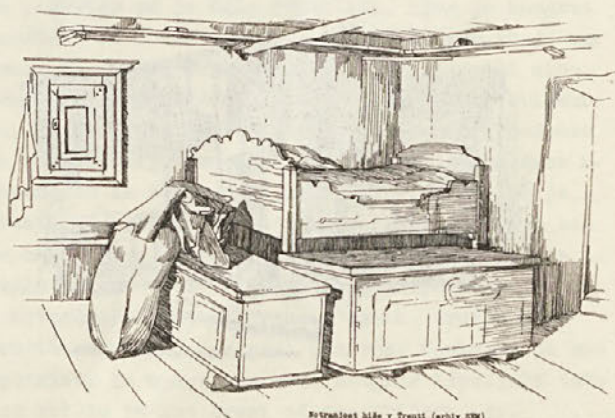
Kot gost je aprila predaval na oddelku prof. dr. A. Niederer iz Zürich. Govoril je o "Naselju kot predmetu etnološkega raziskovanja" ter o temi "Delo in skupnost".

OD TOIMINSKEGA MESTA DO BREGINJSKIH VASI

Po delovnem načrtu za leto 1970 smo lani obiskali in pregledali breginjski kot, ki ima samosvoje značilnosti že v gradnji hiš po gručastih naseljih. Hiše so zidane iz kamna, z dvojnimi "ganjki", ki lovijo sonce v svoje zavetje in kjer so nekoč visele kite zlatorumene koruze celo v štirih ali šestih podolžnih vrstah.

Prebivalci so se pečali z živinorejo (nekoč so gojili precej drobnice), pridelovali krompir, fižol. Na tem svetu je trud od jutra do večera komaj dajal hrano družinam s številnimi otroki, pa čeprav so jedli v glavnem za zajtrk močnik iz velike lesene skleda, za kosilo polento, za večerjo pa krompir v oblicah s soljo ali skuto, če so jo imeli.

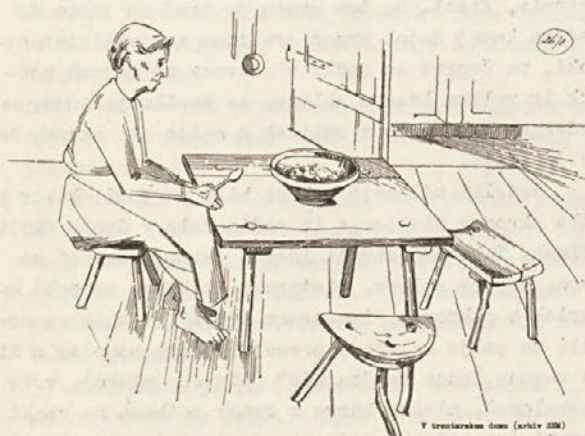
Izdelki njihovih rok so bili skromni, kakor je bilo skromno življenje in način dela v danih okoliščinah. Tako smo zbrali lesene jarme, "kamke" za ovce, lesene skleda, pletarske izdelke, okrogle košarice s pokrovom, imenovane "žēja" (v njih so nosili na polje malico), precej lončene posode, z žico vezane lonce za "batudo" (pinjeno mleko), vrče "bokalone", mlečne barve z dvema ročkama na vsaki strani (za nošenje vode na senošetih), zibelko in posteljo, v naravni barvi lesa, z vrezom in razgibanim profilom na končnicah in nekaj skrinj, ki so

Podoba hiše v Trzinu (arhiv ZNM)

tod skoraj vse enake. Na treh poljih spredaj imajo enak izrez; poslikanih tu ni. Posebnost so lepi zaglavniki za ognjišča; visoki so, s kovanim nastavkom na vrhu. Naročali so jih v krajih onkraj meje, ali kakor oni pravijo "pred gorami". Druga posebnost so še bakrena vedra, v katerih so nosili vodo od studenca; ime zanje je "čandir". Zbrali smo nekaj domačega kmečkega orodja, "krapše" za strme senožeti in ročne svetilke "lumine". V zapuščeni hiši v Robediščih št.24 je na vratih še lesena ključavnica. Kolovratov tu ni bilo. Našli smo samo enega, pa še ta je bil prinešen iz Benečije. Povesmo preje so žene obesile na prikoničeno palico, "špicot", ki so jo zatikale za pas, nitko, ki so jo sukali spretni preti, pa navijale na leseno vreteno.

Vtis, ki ga napravijo na obiskovalca vasi v breginjskem kotu, je vznemirljiv, človeka prizadevne, da ga ne more pozabiti. Žalostne, tihe vrste praznih hiš z votlimi okni, z majavimi ganjki, hiše, ki kažejo na nekdanjo urejenost vasi in življenja v njej, na prizadevnost, borbo za obstoj. Kjer je nekoč še odmevala pesem med hišami in vrisk s senožeti, vlada zdaj gluha tišina. V vasi Robedišča tik ob meji, kjer je nekoč živelo 300 ljudi, jih je zdaj samo še 50 in en sam otrok, petletna Ines.

V trentarskem domu (arhiv SSM)

Zapuščenost in otožni občutek minljivosti te prevzame, ko hodiš med strnjenimi vrstami hiš po Logjeh, Sedlu, Podbeli, deloma tudi v Breginju. To je svet, ki se neustavljivo ruši, kruši in podira. Stoletja vztrajne prizadevnosti in dela na ljubljenski domači krpi zemlje se iztekajo...

Zapuščena hiša v Šubiču pri Kobaridu (arhiv SSM)

Drugače je, ko vstopaš v vas Rut pod Rodico v Baški grapi. Več živahnosti je tu, več življenja in napredka. Vendar tudi tu dobri kmetje z lepimi grunty ne morejo več obdelovati zemlje, ker manjka ljudi. Zato opuščajo njive in jih spreminjajo v travnike. Le mogočni kozolci pričajo, koliko žita so nekoč pridelovali.

Predmeti, ki smo jih dobili tam, imajo drugačen izraz, ličnejši so na pogled. Modeli za maslo imajo na dnu droben vrez, enako svojstveni jarmi. Več neposlikanih zibelk je še ostalo za nas in ena poslikana.

Po soteski potoka Kneže smo se vzpeli še na Knežke Ravne pod Kukom in Šijo. Na sončnih obronkih je pet enonadstropnih hiš z vsemi gospodarskimi poslopji naokrog, spodaj v dolini so še štiri hiše. Tudi tu so imeli poslikane zibelke. Prav lepo, edino te vrste v naši zbirki, smo dobili v Logjah. Majhna je, lično izdelana, s slikami raznih prizorov na temnem ozadju. Plastika, izrezljana s finim občutkom za lepoto in nekaj panjskih končnic nam je bilo v tem večje veselje, ker je na našem območju že težko najti kakšne posebne predmete.

Za etnografsko zbirko v Trenti smo pregledali spodnji del doline in visoko ležeče naselje Na Skali nad Vrsnikom. Zbrali smo 85 predmetov, večinoma lesenih izdelkov, nekaterih prav imenitnih npr. poslikane skrinje in postelje.

Od povsod smo se vračali zadovoljni, s tihim zadoščenjem in z zaupanjem, ki ga vliva stik s pristnostjo in iskrenostjo človeka naših gora.

Marija Rutar

FINŽGARJEV SPOMINSKI MUZEJ

Na Prešernov praznik in na večer pred stoto obletnico rojstva pisatelja F.S.Finžgarja je bila v vasi Dosloviče pod Stolom svečana otvoritev spominskega muzeja v Finžgarjevi rojstni hiši.

Od zamisli za odkup in ureditev Finžgarjeve rojstne hiše v spominski muzej do uresničitve načrta je minilo skoraj desetletje. Menjavali so se odbori in tudi osnutki za podobo, kakršno naj ima bodoči Finžgarjev muzej. Končno je zmagalo načelo: Finžgarjev dom naj bo etnografski in literarnozgodovinski spomenik.

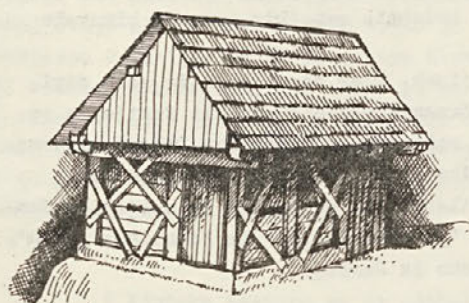
Potrební denar je zbiral "Odbor za odkup in ureditev Finžgarjeve rojstne hiše", ustanovljen v okviru ZKPO Jesenice. Poleg delovnih organizacij je mnogo denarja prispevala šolska mladina.

Ko je bila Dolenčeva hiša, tako se je po domače reklo pri Finžgarjevih, odkupljena, so ureditev spominskega muzeja prevzeli strokovnjaki iz Kranja in Ljubljane (iz Zavoda za spomeniško varstvo v Kranju, Gorenjskega muzeja v Kranju in iz Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani).

Da bi čim popolneje prikazali okolje, v katerem je Finžgar preživel prva otroška leta, so hišo obravnavali v okviru Dolenčevega doma kot celote. Nanovo so postavili lesen skedenj, delno obnovili stog, popravili jugozahodni del hiše, ki je bil v zelo slabem stanju, odprli zazidano okno v kamri in shrambi ter opravili podobna manjša popravila. Hišo so tudi nanovo prekrili, žal s škodlami, namesto da bi naredili slamnato streho, kot jo je imela Dolenčeva hiša prej. Medtem ko so premožne kmečke hiše v bližnji okolici oblikovno bogatejše, je Dolenčev dom skromen, se pa vendar zlija z okoljem v ubrano celoto.

Težnja po čim vernejšem prikazu okolja, v katerem so Dolenčevi živeli, se kaže tudi v ureditvi hiše. Spodnji, pribrežni prostori, kjer je bil v Finžgarjevi mladosti hlev in poleg njega skromen bivalni prostor, so bili predelani v galerijo, kjer je prikazan Finžgar kot človek in pisatelj. Nasprotno so zgornjim prostorom (veži-kuhinja, hiši in kamri) s smotno opremo vrnili prvotno podobo in namen. Skromnost kajžarskega doma se v uresničevanju teh prostorov še posebej kaže.

Finžgarjev spominski muzej nima le literarnozgodovinskega pomena, marveč je hkrati tudi spomenik kajžarskemu življenju vasi pod gorami. V hiši so postavljene tudi statve in šivalni stroj, ob kakršnih se je pisatelj oče s skromnim zaslužkom prebijal skozi življenje, podobno kot so drugi kajžarji iskali z rokodelskimi posli izhod iz gmotnih stisk.

Dolenčev skedenj v Dolenčah (risal J. Bogataj)

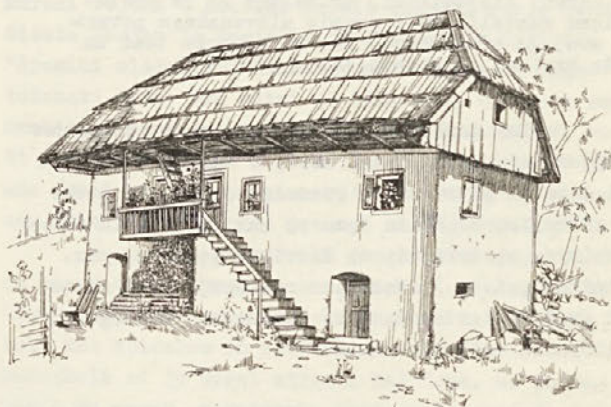
Pomemben delež pri ureditvi Finžgarjevega muzeja ima mladi Finžgarjev sorodnik, študent etnologije Janez Bogataj, ki je zbral vse dosegljive zgodovinske podatke o Dolenčevi hiši, zbral večino etnografskih predmetov, s katerimi so opremljeni stanovanjski prostori (našel je celo take, ki so nekoč že pripadali pisateljevi rojstni hiši) in sestavil tudi načrt za literarnozgodovinsko razstavo o pisatelju Finžgarju.

Anka Novak

Društvene novice

KONGRES ZVEZE JUGOSLOVANSKIH FOLKLORISTOV

v Bovcu sept. 1971, o katerem smo podrobno poročali v predzadnji številki Glasnika, se naglo bliža in naše društvo ima z njim nemalo preglavic. Ker je priprava takega kongresa odgovorna stvar, se nam je zdelo prav, skrb zanj poveriti dvema, nalašč za to ustanovljenima odboroma. Prvi bo skrbel za strokovno plat, drugi za organizacijsko.

Hiša pri Bovcu (arhiv SSM)

Za glavne referate smo posebej povabili nekatere ugledne domače in tuje strokovnjake. Republiška društva so že prijavila svoje referente, iz inozemstva pa še nimamo vseh odgovorov. Po dosedanjih prijavah sodeč bo letošnji kongres prinesel vrsto zanimivih in novih pogledov na etnografske pojave ob stikališču interetničnih kultur. Strokovni odbor čaka še težko delo. Sklenjeno je bilo, da ne bomo sprejeli nobenega referata, ki ne bi bil v skladu s postavljenimi temi, ki bi bil predolg ali poslan prepozno. Kritični pretres referatov, ki ga bo treba opraviti glede na navedene vidike, je košljiva, vendar nujna naloga, če hočemo, da bo kongres strokovno na višini.

Organizacijski odbor žal še vedno ne more ukrepati kot bi rad, ker zaradi nove politike financiranja kongresov ni jasno, kako bo z denarjem. Doslej je SUFJ dobil polovico denarja iz zveznega sklada za pospeševanje kulturnih dejavnosti, drugo polovico pa je dala republika, kjer je kongres zasedal. Po novem zveznega sklada ni več in je ves denar razdeljen po republikah. Predstavniki slovenskega republiškega sklada so nam sicer obljubili, da bodo poskusili izposlovati denarno podporo za organizacijo kongresa ter za kritje stroškov inozemskih in slovenskih referentov, a kaj ko je prosilcev za podobne podpore več kot denarja. Samo naša dobra volja pa ne zadostuje! Društvo je iskalo pomoči tudi pri nekaterih velikih podjetjih v novogoriški občini, vendar zaman. Društvom po drugih republikah se godi podobno. Vsekakor pa smo optimisti in upamo, da bomo kongres izpeljali tako kot želimo in kot drugi od nas pričakujejo.

M. Ramovš

Predavanja

ŠEMSKI OBIČAJI NA NEMŠKEM ŠTAJERSKEM

Sodelovanje Slovenskega etnografskega muzeja z graškim se je začelo z gostovanjem razstave mask v Gradcu. Letos je graški muzej obisk vrtil in postavil v Ljubljani razstavo o štajerskih lectarjih in svečarjih. Razen tega bodo sodelavci graškega muzeja letos predavali v Ljubljani, prihodnje leto pa naj bi šli ljubljanski v Gradec. Prvo predavanje je imel ravnatelj graškega muzeja dr. S. Walter o šemskih običajih na nemškem Štajerskem, drugo pa dr. G. Hlaubek-Lawatsch o štajerski ljudski noši. Obe predavanji so ponazarjali številni odlični barvni diapozitivi, dr. Walter pa je poslušalcem razdelil tudi prepis slovenskega povzetka svojega predavanja. Ker bo zanimiv tudi za naše bralce, ga objavljamo v celoti.

Večina šemskih likov nastopa na Štajerskem v zadnjem tednu predpusta, torej v času med tolstim ali debelim četrtkom in pustnim torkom. Le redko še srečujemo maske in šeme ob zaključku dela na polju (npr. ob teritvi, ob žetvi na požarah, nem. Brandkorn, i.dr.). Nekatere nastopajo tudi na večer pred Miklavževim. Tako imenovana "Habergeiss" nastopa ob vseh teh rokih.

Med najstarejše šemske like spada verjetno mladi in stari par ter liki, ki se kot predstavniki zime in poletja borijo med seboj. "Poletje" se navadno ponazarja z zeleno masko, "zima" pa je našemljena s slamo ali kožuhom.

Prav tako so pogosti liki, ki v podobi oranja in mlatve ponazarjajo začetek in konec kmečkega leta. Medtem ko je vlačenje pluga povsem razumljivo, se vlačenje ploha pogosto napak razume in razlaga. Še težavneje je spoznati staro obliko mlatve v podobi "plesáčev", ki pomenijo "izplesavanje žita", ali pa v podobi lesene "žitne sablje" (nem. Kornsäbel), starodavnega mlatilnega orodja. Kot nasprotje zimskih mlatičev nastopajo na Gornjem Štajerskem tudi poletni planšarji s kravjimi zvonci. Pridružujejo se jim vsi vaški rokodelci - od kovača do dimnikarja -, ki so nekoč o pustu dobivali svojo letno plačo.

Oves, ki se daje v dar šemam v konjski podobi, je spomin na "Marchfutterhafer", tj. na oves, ki so ga morali dajati za bojne konje deželnega kneza in velja za najstarejši davek na Štajerskem.

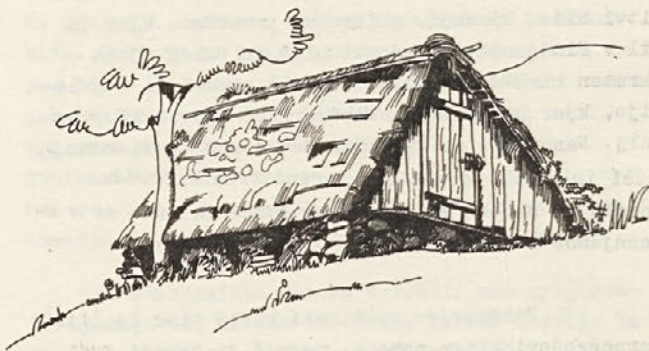
Šema v kozji podobi je prišla na Štajersko verjetno iz Grčije, kjer je imela kot Himera že v

antiki tradicijo; upodablja se vedno z značilnimi dodatki - s kozjo brado in z zvoncem.

Posebno vlogo imajo še liki zveri in ujed - lisica, dihur, jastreb -, ki kradejo kmetici kure. Na jugovzhodu dežele jih nadomestuje (iz enakih razlogov) lik cigana.

Iz prejšnjega stoletja so se ohranile maske, ki so bile takrat aktualne: fotograf - čarovnik 19.stoletja - in kavboji z "divjega zapada".

Nosilci šemskih likov so po vsem Štajerskem le fantje. Izjema je štajerski del pokrajine Salzkammergut, kjer se našemijo tudi ženske. Ta običaj so morda prinesli rudarji iz zahodnih alpskih dežel.

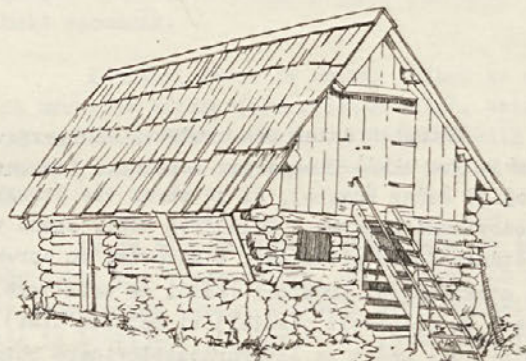

Senik, Svina pri Kobaridu (arhiv SEM)

Krinke so bile sprva rezljane, usnjene ali kožnate. Od začetka našega stoletja naprej nastopajo vedno pogostejše papirnate krinke, ki jih je mogoče kupiti.

Pomembna so pri šemah tudi zvočila. Medtem ko so kravji zvonci znamenje prijaznih likov, nosijo predstavniki hudobnih zamolklo zveneče bikovske kraguljce.

V pokrajinah, kjer so običaji še zelo živi, nastopajo v šemskih obhodih odrasli fantje in se smeje otroci našemiti le popoldne. Drugod najdemo samo še otroške šeme. V mestih sta se začela v zadnjem desetletju vse pogostejše pojavljati v šemskih obhodih "prinčevski par" in "dekliška garda", oboje prineseno iz Nemčije.

Klav v Trenti (arhiv SEM)

Osebnosti

Iz Bele krajine smo dobili sporočilo, da je na Dečini ob Kolpi 5.marca 1971 umrla Marija Špehar pd.Zilánova, stara 101 leto in 6 dni, ljudska pevka, o kateri smo ob njeni stoletnici pisali v l.št. lanskega letnika. Naj počiva v miru!

DR. FRANCE CIGAN (1908-1971)

Zdaj vse minulo je,
nič več pel ne bom...

Pred dvanajstimi leti, jeseni je bilo, ko sva se prvič videla. Želel je pokazati mi neke zapise, pa je prosil, naj svojemu študijskemu potovanju dodam dan ali dva za postanek v Celovcu, ko se bom že vozila skozi Avstrijo. Pred celovsko postajo mi je prišel nasproti - srednje krepak, ne posebno velik mož v temni obleki, resnoben, z mladostno prikupnim obrazom. Nekaj odločnega je bilo v njem, nekaj trdnega. Takoj sem vedela: To mora biti dr.Cigan!

Hodila sva potem po mestu, v njegovih študentovsko preprosti sobici v hiši Mohorjeve družbe na Velikovski cesti mi je kazal svoje zapise, spraševal, delal načrte... Utesnjenost prostorov naju je pgnala spet ven. Tista jesen je bila čudovito lepa in ko sva hodila po parku na robu mesta, je okrog naju vse žarelo v zlatorumeni barvi suhega listja, ki je šumelo pod nogami ob vsakem koraku. Kadar sem pozneje pomislila na svoj prvi obisk Celovca, mi je zaživela pred očmi podoba tistega sprehoda z Dr.Ciganom. Govorila sva veliko tudi o razmerah na Koroškem. Presojal jih je s treznim pogledom priseljenca, ki pa je že vzljubil svojo novo domovino in ji je pripravljen služiti z vsem do kraja.

Po rodu Prekmurec iz Žižkov pri Črensovcih, je kot duhovnik-salezijanec služboval najprej zunaj svoje ožje domovine, med vojno je šel prostovoljno v Srbijo, da bi pregnanim Slovincem lajšal vsakdanjo bedo, povojna vihra pa ga je zanesla na Koroško, kjer je ostal do smrti. Na Koroškem je nekaj let upravljal župnijo Kamen v Podjuni, potem pa je postal profesor glasbe na novoustanovljeni slovenski gimnaziji v Celovcu.

Z ljudsko pesmijo se je srečal že doma: pevec je bil njegov oče Jože, pela je teta Verona, peli so bratje in sestre - vsa hiša. Solidno glasbeno znanje, ki si ga je bil pridobil na Dunaju, mu je prišlo prav ne le za šolski glasbeni pouk na gimnaziji, za katerega je sam sestavil potrebne priročnike, marveč tudi pri njegovem zborovodskem delu. Kot bi mu vzgoja več zborov na gimnaziji ne bila zadosti, je redno vodil še zbor "J.P.Gallus", priložnostno pa pomagal še cerkvenim po deželi. Tik po vojni je v begunskem taborišču v Spittalu ob Dravi zapisal najbolj znane slovenske ljudske pesmi in skupaj z nekaterimi mladimi izobraženci sestavil zajetno zbirko, ki naj bi jo naši ljudje vzeli s seboj v tujino. Bila je to pes-

marica, kakršne nismo imeli ne prej ne poslej. Dejstvo, da je bila samo razmnožena na ciklostil, ji daje še vrednost knjižne redkosti. Njegova kasnejša zbirka prekmurskih ljudskih pesmi je ostala rokopis, katerega prepis hrani Glasbeno narodopisni institut. Pesmi je zapisal od svojega očeta in nekaterih drugih pevcev. Na njegovo pobudo so prekmurski rojaki v Ameriki začeli zbirati svoje pesmi. Gizela Hozjan je besedila nato izdala v knjižici "Spomini mladosti", melodije pa posnela na magnetofonski trak. Med njimi je bila tudi varianta znamenitega Vrazovega zapisa balade o deklici, ki reši v kačo zakletoga kraljeviča. Od Vraza dalje nismo imeli nobenega zapisa več, po 150 letih je pesem spet prišla na dan prav po zaslugi dr.Cigana.

Domača prekmurska pesem je v njegovem arcu sicer vedno ohranila svoje mesto, vendar bo dr. Cigan veljal v zgodovini slovenskega narodopisja bolj kot zbiralec in raziskovalec koroške pesmi. Kadar koli si je mogel utrgati kaj časa, se je napolnil po vaseh, spraševal, zapisoval, pozneje tudi snemal na magnetofon. Nobena vas mu ni bila predaleč, nobena kmetija ne preveč od rok. Leto za letom je polnil strani gimnazijskega letnega poročila s svojimi prispevki, dognanji in spoznanji o nabranih pesmih in srečanjih s pevci. Na njegovo delo so postali pozorni tudi pri deželnem odboru organizacije "Österreichisches Volksliedwerk" in dr. Cigan je bil izbran za njihovega uradnega sodelavca na slovenskem Koroškem. Pred nekaj leti so mu ponudili, naj bi prevzel slovenski del izdaje koroških ljudskih pesmi. Sprva je okleval, ker se je zavedal, kolikšno breme in odgovornost bi prevzel nase, še celo, ker je takrat že imel za seboj dve težki operaciji. Vendar je zaupal svoji prekmurski žilavosti in se pogumno lotil prvih priprav.

Ko pa se je šol.letu 1969/70 začelo nagibati h koncu, je začutil, da tudi njemu pojemajo moči. S skrajnim naporom je vzdržal še do sklepe akademije, poleti nato pa se je moral zateči v ljubljansko bolnišnico. Premagujoč strahotne bolečine z nezlomljivim upanjem, da mu bodo zdravniki vendarle pozdravili onemoglost nog, - znamenja bližajočega se konca, ki pa ga ni videl ali ne hotel videti! - je še delal načrte za zbiralsko delo jeseni. Vedeli smo, kako je z njim in nismo mogli verjeti v čudež. Pa se je vendarle zgodilo: jeseni se je vrnil na Koroško, da je mogel (ob plicici sicer) odpotovati v Millstatt in na seminarju za raziskovanje ljudske pesmi 21.oktobra predavati o koroškem petju. Predavanje je bilo njegovo zadnje delo, napisano v bolniški postelji, v prečutih nočeh, s krvavečim srcem, z neizmerno voljo dobro opraviti sprejeto dolžnost. Že s prikazom slovenskega gradiva na razstavi koroške ljudske pesmi v Celovcu pred nekaj leti, je izpodbil krivične predsodke o podobi slovenske pesmi, zlasti ker jo je predstavljal še z nastopom podeželskih pev-

cev. Njegovo millstattske predavanje, ki ga je podprl še z živim petjem skupine iz Sel, pa je udeležencem iz vse Avstrije pomenilo odkritje koroške pesmi, ki je mnoge pretreslo. Ob vihnem navdušenju nad ubranostjo glasov in preprosto lepoto naših napevov se je morala samoljubna zagledanost v veljavnost nemške pesmi premagana umakniti. Uspeh Selanov, uspeh koroške pesmi je bil tudi zadnji veliki uspeh dr.Cigana. Zdelo se je za hip, da bo morda le še kako uresničil vsaj nekatere načrte, ki jih je koval poleti. Vendar se napredovanje boleznih ni dalo več zadržati.

Čeprav se je ob vsakem zboljšanju vračal iz ljubljanske bolnišnice na Koroško, je nazadnje izmučen obležal. Ko so njegovo mrtvo telo položili v krsto na Žalah, je bil samo še senca nekdanjega tršatega, zagnanega, veselega fanta, kakršnega smo tolikokrat z veseljem pozdravljali.

Od vseh strani so prihiteli njegovi znanoci in prijatelji po slovo, celovski dijaki so ga obsuli z rožami in Selani so mu s pobožno zbranostjo

jo poslednjič zapeli mrliško rožnavensko pesem "Le pa roža, mati božja, Marija sedem žalosti...". Trdim, postaranim možem so drsele solze po uvelih licih ob misli, da nikoli več ne bo hudomušno nasmejan stopil v njihovo hišo, nikoli več pred pevce. "Zdaj vse minulo je, nič več pel ne bo..."

Težko, če ne kar nemogoče, bo najti človeka, ki bi mogel kakor dr.Cigan z vztrajno prizadevnostjo, s človeško toplino, z nesebično ljubeznijo in požrtvovalnostjo služiti koroški ljudski pesmi, jo zbirati, raziskovati in spet vračati med pevce. Delo, ki ga je opravil, bomo znali prav ceniti šele čez leta. Preblizu nam je še, preveč boleča je misel nanj. Besede zahvale bi zdaj zvenele kot prazna rečenica. Vem, da bi bile dr.Ciganu neprijetne, zamahnil bi z roko in obrnil pogovor drugam. Živel in delal je za našo pesem, s pesmijo naj se poslovimo od njega, mi, ki smo mu bili po stroki in človeško blizu, naše društvo, ki mu je bil dolga leta član, in Glasnik, ki mu je bil od začetka zvest.

Dr. Zmaga Kumer

♩ = 152

Je pa da-vi swan-co pa-dwa na ze-li-ne tra-won-če,

je vso tran-co po-mo-ri-wa, vse te žvaht-ne-ro-ži-ce.

Transkripcija koroške pesmi, ki jo je posnel dr.Cigan 9.1.1969 v Selah.

(Iz arhiva GNI)